

OBRAZ BALKÁNU V ČESKÝCH INTERNETOVÝCH CESTOPISECH

František Šístek

Summary:

IMAGES OF THE BALKANS IN CZECH INTERNET TRAVELLOGUES

Internet travellogues are very popular with Czech users of the World Wide Web and their number is constantly growing. Czech internet travellogues dedicated to the Balkans constitute an interesting and yet unexplored source of images of the other, stereotypes and mental maps.

The form of travellogues varies from short descriptions of the trip accompanied by several pictures to extensive accounts of the journey, often based on personal diaries. The identity of the authors and participants is sometimes impossible to establish since they frequently use only nicknames and do not provide sufficient personal information. However, it is clear that most authors are young people aged 20–29, often college students or just out of school.

Most internet travellogues identify Albania, Bosnia-Herzegovina, Bulgaria, Macedonia, Montenegro, Romania, and Serbia as countries that constitute the region of the Balkans. Greece and Croatia are not regarded as Balkan countries. Instead, they are viewed as typical destinations of Mediterranean summer tourism.

*The Balkans is much more than a simple geographic term. The terms *Balkans* (*Balkán*) and *Balkanic* (*balkánský*) as found throughout the analyzed travellogues signify something dangerous, wild, unpredictable, chaotic, absurd and lacking order. These connotations of the term are not necessarily negative – for many young Czech authors of the travellogues, the characterization of the Balkans as a wild and unpredictable place is quite attractive. The Balkans is also associated with images of poverty, negligence, and visible reminders of the Yugoslav wars in the western part of the peninsula. However, signs of modernization and development can be described as *Balkanic*, too. The encounter with modernization in the supposedly wild and backward region is viewed as something absurd. And absurdity is a notion associated with the Balkans. Generally, any object or*

situation encountered in the area identified as the Balkans can be labelled as Balkanic.

Most travellogues are dedicated to Romania, Bulgaria, and Montenegro. Our travellers are attracted by a combination of wild and relatively unspoiled mountains, historical sights (monasteries, old towns etc.) and Black Sea or Adriatic beaches. Serbia, Bosnia and Macedonia have received only limited attention. These landlocked countries are often closely associated with the images of recent military conflicts. Until recently, the visa regime also made them less attractive than the first three. Albania is definitely viewed as a symbolic heart of the Balkans, a little known, exotic and dangerous land. For many visitors, however, a trip to Albania was a disappointment – the country was too “normal”.

Počet osobních internetových stránek věnovaných cestování v posledních letech neustále roste. Jejich podoba je různá. Někdy se jedná o pouhé cestovní itineráře s přehledem cen a ujetých vzdáleností, jindy o nekomentované fotografie z cesty. Ve většině případů mají však internetové cestopisy poměrně standardní podobu cestovního deníku doprovázeného fotografiemi, případně doplněného o přehled praktických rad nebo odkazy na další webové stránky. Samotný text bývá strukturován chronologicky jako deník, méně často jde o souvislé vyprávění či text členěný tématicky (příroda, památky aj.).

Internetové cestopisné deníky, podobně jako množství jiných materiálů vyskytujících se na síti, jsou na rozdíl od tištěných textů poznamenány značnou volností projevu a nízkou mírou autocenzury, zaručenou často anonymitou či falešnou identitou tvůrců webových stránek. Tyto cestopisy dovedou být upřímné, neučesané, silně zaujaté, vulgární i kruté. Jsou proto velmi cenným zdrojem pro poznání předsudků, stereotypů, obrazů druhých a vlastních sebeobrazů jejich autorů a tím i kolektivní mentality té části společnosti, kterou reprezentují. Cílem této práce bude prozkoumat stereotypy, představy a interpretace Balkánu a jeho obyvatel v optice českých internetových cestopisů.

Autoři internetových cestopisů o jihovýchodní Evropě se často identifikují pouze prostřednictvím křestních jmen či přezdívek. Naprostou většinu z nich tvoří mladí lidé ve věku mezi 18–30 lety. Jde především o vysokoškolské studenty či osoby v prvních fázích zařazení do pracovního procesu. Na cesty, které trvají zpravidla týden až měsíc, se vydávají spíše s omezenými finančními prostředky. Vyhledávají proto levné ubytování, v campinzích a v soukromí či volné táboření v přírodě, případně se rádi nechávají bezplatně hostit místním obyvatelstvem. Početně mnohem menší část autorů internetových cestopisů tvoří oso-

by středního věku, zpravidla s větším množstvím finančních prostředků a snahou o poněkud pohodlnější způsob cestování. V obou případech jde především o návštěvníky, kteří putují z místa na místo, nikoli o účastníky pobytových zájezdů a individuální dovolené v přímořských letoviscích. V těch zemích jihovýchodní Evropy, které disponují přístupem k moři, jejich počet v letní sezóně patrně převyšuje množství nezávislých „backpackerů“, o zpracování a prezentaci dojmů ze svých prázdninových pobytů formou internetových cestopisů se však tito turisté až na ojedinělé výjimky nepokoušejí.

Vymežit pojem „Balkán“, ať již geograficky, kulturně či politicky není snadné pro žádného autora, operujícího s tímto termínem. Jedním z cílů této práce je pomocí analýzy dostupných internetových cestopisů zjistit, co Balkán v představách internetově gramotné soudobé české společnosti znamená a kde jsou v mentálních mapách autorů těchto cestopisů jeho hranice. Zkoumané teritorium je však předběžně nutné definovat již nyní. Internetový vyhledávač www.seznam.cz v rubrice *Cestopisy a informační servery: Evropa* eviduje následující počty webových stránek pro jednotlivé země tradičně zařazované do regionu jihovýchodní Evropy: Albánie 8, Bulharsko 31, Chorvatsko a další balkánské státy 93, Rumunsko 102, Řecko 53. Počet cestopisů, věnovaných této oblasti, je ve skutečnosti větší, neboť mnohé z nich lze najít i přes jiné vyhledávače či zadáním konkrétního názvu země, města nebo pohoří (např. „Makedonie“, „Budva“, „Rila“ apod.). Uvedené státy jsou často historiky a politology klasifikovány jako balkánské, pohled autorů internetových cestopisů se však s takovou kategorizací zcela neshoduje. Chorvatsko a Řecko jsou především klasickými destinacemi středomořské pobytové turistiky a prakticky v žádných ze zkoumaných cestopisů nejsou považovány za „balkánské“. Albánie, Bulharsko i Rumunsko naopak na „Balkán“ v pojetí zkoumaných internetových cestopisů nepochybně patří, stejně jako „ostatní balkánské státy“ přiřazené zde k Chorvatsku, tj. všechny zbylé republiky bývalé Jugoslávie kromě Slovinska. Geografické vymezení Balkánu pro potřeby této práce je tedy poměrně jasné – jde o Albánii, Bosnu a Hercegovinu, Bulharsko, Černou Horu, Makedonii, Rumunsko a Srbsko.

Rumunsko

Podle počtu internetových stránek věnovaných cestopisným deníkům je Rumunsko suverénně nejpobulárnějším cílem českých turistů ze všech zemí jihovýchodní Evropy. Rumunsko je oblíbené pro svá rozsáhlá pohoří, nízké ceny, možnost volného táboření v přírodě, historické památky i černomořské pobře-

ží. Horská turistika přitom jednoznačně dominuje, zatímco návštěva měst, hradů či klášterů hraje v typickém itineráři českých cestovatelů spíše druhořadou roli. Kromě chvály přírodních krás horských scenérií se často objevují popisy rumunských nádraží a vlaků, které jsou některými návštěvníky charakterizovány jako zastaralé a špinavé a jinými naopak chváleny pro svou čistotu a efektivitu. Vedle charakteristik, spojovaných obecně se všemi balkánskými státy, je v případě Rumunska markantní zvýšený počet popisovaných setkání s rómským obyvatelstvem a toulavými psy. Periodicky se také objevují stížnosti na množství odpadků, v tomto ohledu však Rumunsko přesto daleko zaostává za jednoznačným balkánským šampiónem, Albánií. Zatímco v Rumunsku jsou odpadky popisovány jako nevábný doplněk přírodních, kulturně-historických a sociálních kulis, v případě Albánie tvoří odpadky doslova jeden z hlavních pilířů konstruovaného obrazu země.

V popisech soudobého Rumunska lze dodnes vycítit zbytky značně negativních představ, spojených s obrazem Rumunska v závěrečných letech Ceausceskovy diktatury. Deníky, které tyto představy nějakým způsobem reflektují, si ovšem často všimají i viditelných zlepšení, kterých porevoluční Rumunsko dosáhlo. Zatímco na venkově *občas můžete nabýt dojmu, že se zde čas zastavil tak někdy na přelomu předminulého a minulého století, tepe město (Brašov) ... v rytmu moderní doby. Západní turista nestačí žasnout, neb donekonečna omílaná básnička o tom, že v Rumunsku člověk narazí jen na bídu a hlad je tatam.*¹ V rumunských metropolích roste počet automobilů západních značek a vzhled urbánního obyvatelstva se často neliší od zbytku Evropy. Venkovské a horské oblasti, které jsou hlavním cílem většiny návštěvníků, jsou samozřejmě i nadále mnohem „exotičtější“, než městská centra. Nedostatek základního zboží a další příznaky chronických hospodářských problémů typické pro rumunskou realitu na sklonku komunistické diktatury jsou však již většinou překonány. Ceause-sku a jeho doba se v představách mladých českých poutníků po Rumunsku stále pevněji stávají součástí mýtické minulosti a posunují se kamsi do sousedství upířských legend (výmluvně o tom svědčí název jednoho z deníků: *Akce Securitate 2001 aneb cesta do země hraběte Drákuly*).

Odkazy na samotnou drákulovskou legendu se v denících periodicky objevují, vždy ovšem s poukazem na to, že jde především o západní konstrukci, která je spojována s autorem románu Bramem Stokerem a Francisem Coppolou, režisérem filmové verze Drákuly z počátku 90. let (Béla Lugosi, archetypální

¹ *Rumunsko 2003*, <http://rumunsko.aktualne.cz/brasov.htm>

představitel Drákuly v klasických hollywoodských hororech z 30. let však v této souvislosti zmiňován není). Celá legenda je každopádně spíše zdrojem ironie a parodizace. Jedna z výprav si například na hrad Bran, spojený s drákulovskými pověstmi, ostentativně bere svazky česneku, přivezené za tímto účelem již z ČR. Jindy je drákulovská asociace použita při charakterizaci představitelů místní populace (*vypadal jako dokonalejší upír, vysoký, hubený, s ostrými rysy a orlím nosem*).²

Nejvíce zmínek o krádežích či pokusech o ně ze všech analyzovaných deníků připadají právě na Rumunsko. Dominantní charakteristiky Rumunů jsou však jednoznačně pozitivní. Turisté se zde setkávají *až s neuvěřitelnou pohostinností, o které se nám může v našich krajích jenom zdát*.³ Rumuni jsou komunikativní a cizincům poskytují všestrannou pomoc. Jsou také živější než Češi, což způsobuje *typicky jižanská nátura Rumunů – dokáží se neúnavně bavit*.⁴ Zároveň jsou také společenější: *Tohle je na Rumunech velmi sympatické. Nemají moc peněz ani věcí, ale jsou spokojení. Milují pikniky. Neustále v okolí svých domů piknikují a piknikují. To, že tam pak po sobě všechno zanechají, je vůbec netíží. Příště prostě piknikují v tomhle hampeju*.⁵

Žeru rumunskéj temperament!!, volá nadšeně autor jednoho z deníků poté, co byl svědkem dramatické rvačky mezi řidičem autobusu a černými pasažéry.⁶ Strízlivější poznámka se objevuje na webu návštěvníka českých menšinových osad v Banátu: *Rumuni jsou (stejně jako Češi) národem vypočítavým a zkoušejí vás (devizového cizince) hodně často natáhnout*.⁷

Bulharsko

V případech Bulharska jsou, podobně jako v Rumunsku a Černé Hoře, cílem většiny autorů internetových cestopisů místní pohoří, jejichž návštěva bývá kombinována s odpočinkem na černomořském pobřeží či návštěvou historicky zajímavých měst a klášterů. I v denících týkajících se Bulharska se místy objevují pozitivní hodnocení výsledků postkomunistické transformace, které nabourávají vžitá (přesněji od rodičovské generace zděděná) negativní stereotypy, zako-

² *Akce Securitate 2001 aneb cesta do země hraběte Drákuly*, <http://www.sweb.cz/securitate>

³ *Cesta kolem Rumunska*, <http://www.muweb.cz/www/robo.pk/Romania2000/romania.htm>

⁴ *Rumunsko 2003*, <http://rumunsko.aktualne.cz/blacksea.htm>

⁵ *Rumunsko. Jižní Bukovina ljetem 2001*, http://nichevo.luweb.cz/cesty/rumunsko/_rumunsko.htm

⁶ www.cestovat.wz.cz/balkan/cestar.htm

⁷ <http://www.sweb.cz/banat2003/>

řené v obrazu Bulharska z posledních let reálného socialismu. Bulharsko je celkově charakterizováno jako příjemná, bezpečná země, která je pro Čecha zatím „cenovým rájem“. Ve srovnání s popisy ostatních balkánských zemí je v internetových cestopisech vysoce hodnocena místní gastronomie, negativně naopak často katastrofální stav veřejných záchodků. K exotizaci Bulharska přispívá používání cyrilice, všeobecně známé a často komentované opačné vyjadřování souhlasu a nesouhlasu i skutečnost, že stát leží v jiném časovém pásmu (*země, kde ano znamená ne, ne znamená ano a čas mají posunut o hodinu vpřed*).⁸

Obraz Bulharů se do velké míry shoduje s obrazem Rumunů. I v tomto případě je vyzdvižována přátelskost a pohostinnost místních obyvatel: *Jakmile se svěříš do péče nějakému Bulharovi, třeba i jen otázkou na cestu, nepropustí tě dřív, než ti zajistí stoprocentní spokojenost a nadstandardní pomoc*.⁹ Negativně jsou hodnoceni zejména agresivní pouliční veksláci v pobřežních letoviscích a větších městech. Paušálně spíše negativní hodnocení Bulharů jako celku se objevuje prakticky jen jednou: *Bulhaři na nás působili chladně, nemají mimiku a není výjimkou, že se jich člověk na něco zeptá a oni bez hnutí brvy koukají a nic neříkají. Člověk neví, co si má myslet. I když pak nakonec promluví, ani se nesmějou. Divní*.¹⁰

Komunikaci s Bulhary, stejně jako s dalšími jižními Slovany, může Čechům usnadnit jazyková příbuznost. V mnoha případech se však mladí autoři cestopisů pokoušejí uplatňovat angličtinu, což se v rurálních a horských oblastech nesetkává s velkou odezvou. V některých případech byli tito anglofonní Češi, komunikující pomocí obrátů typu *Czech student no money*, Bulhary nabádání, aby raději mluvili po svém, případně *po polsku*.¹¹ Neznalost angličtiny je v internetových cestopisech obecně považována za zápornou, až dehumanizující charakteristiku. Jedna skupina českých turistů tak na cestě z Řecka do Bulharska jede vlakem v kupé s Řekem a Albáncem: *Oba dva jsou podezřelí neanglicky mluvící postavíčky, albánský spolecestující pak neumí ani slovo english a jeho islámská mentalita nechápe vůbec žádný z univerzálních gest a posunků*.¹² Stížnosti na nesnadnou domluvu v angličtině se objevují nejen ve slovanských zemích Balkánu, ale i v Rumunsku, kde kromě rumunštiny, jak autoři přiznávají, mno-

⁸ *Balgarija 2001*, <http://home.cestovatel.cz/bart/01bulharsko/>

⁹ *Bulharsko a Řecko. ...kterak jsme jeli na východ a dojeli na jih*, <http://www.sweb.cz/mladic/bulharsko/index.htm>

¹⁰ www.cestovat.wz.cz/balkan/cestar.htm

¹¹ <http://www.sweb.cz/zdeno1/bul.htm>

¹² *Pohoří Rila – Bulharsko 2000*, <http://jdina/rila>

ho lidí hovoří francouzsky. Tento světový jazyk však, zdá se, průměrný český batůžkář neovládá. Zmínky o snaze konverzovat místním jazykem jsou častější v denících o bývalé Jugoslávii, kde čeští turisté nezdědka debatují i o politických otázkách a někteří jsou podle všeho schopni porozumět základním informacím v srbochorvatsky psaných novinách.

V Rumunsku a Bulharsku dochází mnohem častěji než v zemích západního Balkánu k setkáním cestovatelů s romskou populací a objevují se i poznámky, odkazující k temnější barvě pleti místní populace obecně. Romové jsou nejčastěji označováni za „cikány“. Dojmy ze setkání s romskou populací jsou různorodé, od odporu k „nepořádku“ v němž žijí, k lítosti nad jejich životními podmínkami až po fascinaci, jež se projevuje zejména při setkáních s kočujícími Romy v Rumunsku. Po průchodu táborem „kočovných cikánů“ s dřevěnými vozy evokujícími film *Cikáni jdou do nebe* zaznamenává autorka jednoho deníku své pocity následujícími slovy: *Když jsme se z toho zmatku vymotali, připadalo mi to všechno jako sen, jako by se to ani nestalo. Je hrozně zvláštní potkat v dnešní době lidi téměř nedotčené civilizací okolo nich a udržující styl života starý už několik stovek let, a to vše jen pár kilometrů od domova.*¹³ I zmínky o tmavší barvě pleti majoritní bulharské či rumunské populace jsou vyslovovány v různých kontextech. Pro některé české cestovatele je tmavší odstín pleti evidentně spíše nežádoucí charakteristikou, vyvolávající až odpor: *...musíme odmítnat nabídky na odvoz či prodej věcí od místních přičmoudlíků. Holky jsou dost šokovány. Jejich přičmoudlost a dotěrnost v nich vzbuzují až rasistické nálady. Stěžují si na koukání a pořívání místní omladiny. Prý jak zvířata.*¹⁴ Odstín pleti, vnímaný jako světlejší pak v tomto pojetí zvyšuje důvěryhodnost i fyzickou přitažlivost: *Nejen v obchodě, ale i v celém městě bylo, pro nás až nečekaně, spousta hezkých holek, které vůbec nevypadaly jako cikánky, ale naopak byly krásně světlé v obličejí.*¹⁵ Tmavší barva pleti ovšem může být i sympatickým rysem, dotvářejícím rázovitost a originalnost osob, s nimiž se čeští turisté setkávají. *Přičmoudlý maník, vysmátej gipsy pohodář ani tři přismahlí mladíci, s nimiž se postupně druží skupina čerstvých maturantů, putujících jihozápadním Bulharskem, tak jistě nepatří k negativně pojatým postavám, přestože jsou jejich charakteristiky částečně založeny na zmínce o tmavší barvě kůže.*¹⁶

¹³ *Cesta kolem Rumunska*, <http://www.mujiweb.cz/www/robo.pk/Romania2000/romania.htm>

¹⁴ *Bulharsko 2003*, <http://www.cestnik.wz.cz/bulharsko03/denik01.htm>

¹⁵ <http://lyra.webzdarma.cz/rumunsko/rumunsko.htm>

¹⁶ *Bulharsko a Řecko. ...kterak jsme jeli na východ a dojeli na jih*, <http://www.sweb.cz/mladic/bulharsko/index.htm>

Bosna a Hercegovina, Srbsko, Černá Hora a Makedonie

Jižní část bývalé Jugoslávie tvoří další oblast, popisovanou v českých internetových cestopisech. Podle počtu deníků je nejpoblárnější destinací z této skupiny zemí Černá Hora, zatímco Srbsko, Makedonii i Bosnu navštívil jen malý počet autorů analyzovaných webových stránek. Trasy a cíle cest po Černé Hoře jsou srovnatelné s itineráři individuálních turistů, putujících po Bulharsku a Rumunsku: jde o typickou balkánskou destinaci, kde jsou přechody horských masivů kombinovány s pobytem u moře a poznáváním historických měst či klášterů. Většina autorů našich cestopisů přijíždí do Černé Hory přes Srbsko nebo Chorvatsko. Snadná přístupnost přímořské části země z českými turisty vyhledávané jižní Dalmácie (černoorská hranice je od Dubrovníku vzdálena pouze 30 kilometrů) činí z černoorského pobřeží „exotičtější“ a v neposlední řadě také levnější verzi důvěrně známého Chorvatska. Srbsko, Makedonie i Bosna jsou vnitrozemskými státy (pomineme-li krátký úsek bosenského pobřeží v oblasti Neumu), které české turisty lákají méně. Pravděpodobně zde hraje roli kombinace několika faktorů. Jedním z nich je negativní obraz těchto států po válkách v bývalé Jugoslávii, který byl v případě Makedonie umocněn i tím, že konflikt mezi albánskými rebely a centrální vládou probíhal nedávno, v roce 2001. Bosna a Hercegovina má pověst válkou zničené a zaminované země, což zastíňuje jakékoli povědomí o jejich kulturně-historických a přírodních krásách. V případě Makedonie hraje negativní roli i vízová povinnost, spojená s poplatky a nemožností vyřídít víza v Praze. Vízová povinnost donedávna odrazovala také potenciální návštěvníky Srbska a Bosny, zatímco Černá Hora zavedla bezvízový styk pro zahraniční turisty již koncem 90. let.

Dramatické události, spojené s rozpadem Jugoslávie a následnými válkami, stejně jako vysoká míra politické polarizace (napětí mezi Makedonci a albánskou menšinou, mezi jednotlivými národy v Bosně, mezi příznivci a odpůrci nezávislosti v Černé Hoře a donedávna též mezi zastánci a odpůrci režimu Slobodana Miloševiče v Srbsku) se projevují zvýšenou reflexí politických témat v denících z této oblasti. Čeští cestovatelé komentují viditelné stopy po ozbrojeném konfliktu, jakými jsou například rozstrílené domy, které jsou především v Bosně a Hercegovině stále nepřehlédnutelnou součástí poválečné *krajiny duchů*¹⁷. V Srbsku a Černé Hoře se zase snaží najít stopy po bombardování Jugoslávie letectvem NATO, které ovšem kromě měst jako Bělehrad a Novi Sad

¹⁷ *Jugo-tour 2002 aneb „Cesta do Jugoslávie a – doufáme – i zpět“*; <http://mujweb.cz/www/jugotour2002/denik.htm>

většinou nenacházejí. Na rozdíl od Rumunska, Bulharska, ale i Albánie jsou v denících, týkajících se bývalé Jugoslávie, časté reference o zvýšené přítomnosti armády, policie a častém výskytu zbraní mezi obyčejnými lidmi. Střelné zbraně jsou v Černé Hoře zpestřením pobytu v sezónních pasteveckých vesnicích – katunech (*Večer jsme si zastříleli z kalašnikova, který si Djoko přinesl z války v Kosovu, rozebírali jsme situaci v Jugoslávii a taky jsme si zazpívali*)¹⁸ nebo součástí výbavy albánských motorkářů v makedonských horách (*Jsou celkem přátelští, ten s kamerou si filmuje krajinu i nás, ten s puškou našťěští svůj nástroj nechal na zádech*)¹⁹.

Masivní přítomnost ozbrojených policejních sil a časté policejní kontroly na silnicích i ve vlacích byly donedávna typické zejména pro Černou Horu, kde policie vyvažovala přítomnost promiloševičovské jugoslávské armády a suplovala tak neexistující republikové vojsko. To je v denících předmětem občasné kritiky, zvláště ze strany těch, kteří po Černé Hoře cestovali ve vlastním autě. Nepřítomnost federální armády a nutnost být ve střehu před Miloševičovými silami však nacházejí pochopení a podporu.²⁰ Počáteční nekompromisní chování černohorských policistů většinou brzy ochabuje a původní konfrontace se rychle mění ve frašku: *Pavel a Eva stopli nákladáček s ovceři, který jede do Podgorice na jatka. Řítíl se jako blázen a po zásluze upadl do spárů policejní hlídky. Policajti jsou nejdřív drsní a vypadá to, že se hodně zdržíme. Pak s nimi ale řidič popil pívko a i my jsme se s nimi skamarádili, takže nám dali autogram do deníku*²¹. Podobnou zkušenost získali autoři cestopisu po Makedonii, kteří byli vojákem se samopalem zatčeni za fotografování v údolí řeky Treska. Po výsledku ve *vetchých polorozpadlých kasárničkách*, jejichž velitel se s *kanadama na stole zrudně dával na zrnici TV* byli odvezeni na centrálu do Skopje, kde se nejprve přísný výsledek změnil v přátelské povídání, které vyústilo jejich náhlým propuštěním.²²

Stejně jako střelné zbraně a příslušníci ozbrojených sil jsou i politické diskuse chápány jako součást postjugoslávského koloritu. K politickým názorům a neagresivnímu přesvědčování ze strany místních obyvatel, kteří se v horských

¹⁸ *Montenegro 2000 aneb cesta tří šilenců do Černé Hory*, <http://mujweb.cz/www/montenegro/denik%203.html>

¹⁹ <http://mujweb.cz/www/makedonie2003/tam.html>

²⁰ Viz např. *Cesta po pobřeží Jadranu*, <http://balkan.pavelj.net/> a *Chorvatsko a Černá Hora. Letní výlet jadranskou magistrálou do Černé Hory*, <http://top.trigas-geo.cz/nonshock/balkan5htm>

²¹ *Montenegro 2000 aneb cesta tří šilenců do Černé Hory*, <http://mujweb.cz/www/montenegro/denik%203.html>

²² *Zatčení v Makedonii*, <http://mujweb.cz/www/makedonie2003/reportaz.html>

oblastech nezřídka stávají štědrými hostiteli českých turistů, se autoři deníků většinou staví neutrálně a jen je zaznamenávají. Pouze někdy mladí Češi naznačí, na které straně jsou jejich sympatie, jako v případě autora webu, který v černohorské horské osadě Bušat rozmlouvá s pohostinným učitelem ruštiny v penzi: *Byl silně protizápadní, takže nadával na Ameriku a na Bushe. Také si stěžoval na Albánce, kteří chodili do zdejších míst loupit a rabovat. Prostě co se politických otázek týče, bylo pro mne velmi snadné se s ním ztotožnit.*²³ Agresivnější projevy politických sympatií, vnímaných jako extrémní, jsou ovšem odsuzovány: *Cesta autobusem byla docela příjemná a byla by ještě lepší, kdyby se k nám nepřidalo kořalkou páchnoucí individuum, které nás oblažovalo výroky typu „Chável i Solana na pólje“, „Rassija, Serbija, Čechija, Ukrajina – jedna država i Slobo prezidentom“ a podobně. Pak taky zpíval Hej, Slované!, ale v půlce cesty našťěstí vystoupil.*²⁴ Obecně lze konstatovat, že Miloševičův režim je odsuzován, negativně je zároveň hodnoceno bombardování Jugoslávie silami NATO v roce 1999, stejně jako rétorické projevy agresivního nacionalismu a to nacionalismu obecně, byť se v konkrétních případech nejčastěji jedná o nacionalismus srbský.

Počet webových stránek o Bosně a Makedonii není veliký, omezíme se proto pouze na obraz Srbska a Černé Hory. Srbská města české cestovatele příliš nenadchla. Důvodem je podle nich především nízký počet historických památek a nepříliš atraktivní výsledky socialistické urbanizace. Některé části země jsou poměrně přitažlivé, příliš se však podobají krajině, známé z domova. Popis vojvodinské pahorkatiny Fruška Gora tak jeden cestopisec uzavírá následovně: *Krajina je sice hezká, ale není to nic, kvůli čemu by mělo velký smysl jezdit až do Srbska. Dost mi to připomínalo okolí hradu u mého rodného města Boskovice.*²⁵ Českou republiku evokuje často i oblast Šumadije v centrálním Srbsku. Turisticky vděčnější je jihozápadní část země s vyššími horami, zříceninami pevností a středověkými kláštery, které v oblasti Sandžaku doplňují orientální památky z osmanského období jako mešity a turecké lázně.

Černá Hora je prezentována jako *mírně exotická část Evropy*,²⁶ jejíž vysokehorské oblasti jsou, podobně jako v případě jiných balkánských pohoří, českými návštěvníky hodnoceny velice pozitivně. Kladně vyznívá i obraz jaderské-

²³ *Cestopis z Černé Hory 2003*, www.tenzor.cz/dejvKg/hory.htm

²⁴ *Montenegro 2000 aneb cesta tři šilenců do Černé Hory*, <http://mujweb.cz/www/montenegro/denik%201.html>

²⁵ *2002 – Srbská odysea*, <http://www.multiweb.cz/jugomania/srbija-iv.htm>

²⁶ *Cesta po pobřeží Jadranu*, <http://pavelj.net/>

ho pobřeží, pokud ovšem návštěvník není konfrontován s odpadky a divokými smetišti, jak o tom svědčí například následující pasáž o výstupu nad město Kotor, zařazené na seznam světového kulturního dědictví UNESCO: *...ze svahu po kterém jsme šplhali si domorodci udělali skládku. Při výstupu jsme se tak museli proplétat mezi pneumatikami, vraky aut a vším možným co zde napadlo uložit obyvatele tohoto (jak o sobě sami prohlašují a stojí to dokonce i v jejich ústavě) „ekologického státu“.*²⁷

Místem setkání s urbánní kulturou a jejími představiteli, k níž v cestopisech o Balkáně běžně dochází po návratu z hor a přírodních rezervací do modernějších městských center, bývá především Budva, nejpoblábnější černohorské přímořské letovisko. Poutníci, kteří sestoupili z Durmitoru nebo přicestovali z Chorvatska s mírně exotickými představami, jsou zde v letní sezóně konfrontováni s množstvím kaváren, zábavními parky a luxusními restauracemi. Mužští autoři si zpravidla všimají ženské části populace, která se obléká *tak jako jinde v Evropě a skoro to vypadá, jakoby před vstupem na pláž probíhalo nějaké výběrové řízení.*²⁸ Černou Horu v očích českých návštěvníků symbolizují ovšem především hory a prototypem Černohorce je tedy spíše venkovan či pastevec, než pohledná obyvatelka přímořského města oblečená v souladu s nejnovějšími módními trendy. Typická charakteristika takových Černohorců reprezentuje v podstatě obecný český pohled na balkánské horaly: *Černohorci jsou ve své většině velmi pohostinní a vstřícní lidé. Pokud se kohokoli zeptáte na radu, budete si jisti, že se vám ji dostane. Sejdou se všichni, kdož jsou v dosahu, každý bude chtít vyslovit svůj názor, pokud vytáhnete mapu, jistě vám ji pokreslí spletí nevyznačených zkratk a odboček a ještě na okraj napíšou názvy osad pro případ, že byste si je nezapamatovali. Poptají se, odkud jste, poplácají vás po rameni, nikdy nezapomenou popřát „srečny put“, jsou ochotni jet s vámi, aby vás navedli, nebo vzít mobil a sehnat někoho, kdo by vás ubytoval. Vždy vám vyjdou vstříc. Tedy pokud nesedí za poštovní přepážkou.*²⁹ Závěrečné konstatování jasně ilustruje, že protikladem dobrého balkánského horala je líný, pomalý a nafoukaný balkánský úředník. V tomto případě sedí na poště, často však jde o celníka (*Rumunští celníci mi vůbec připadali příliš namyšlení na to, do jaké země člověk vjížděl*)³⁰ či pracovníka neefektivní turistické informační kanceláře. Balkánský byrokrat je zkrátka v českých očích negativní, byť někdy trochu komickou postavou.

²⁷ *Montenegro 2001*, <http://www.tady.cz/montenegro/trip.htm>

²⁸ *Cesta po pobřeží Jadranu*, <http://balkan.pavelj.net/>

²⁹ *Podzimní Durmitor*, www.ost.nzn.cz/T_Durmitor_01/index05.asp

³⁰ <http://bulharsko.e-toxy.com/cesta.html>

Albánie

Negativní stereotypy spjaté s Balkánem jsou nejsilnější v případě Albánie. Tato země byla dlouhou dobu izolována od ostatního světa ortodoxním komunistickým režimem. Její postkomunistickou transformaci reprezentovaly mediální obrazy uprchlíků, snažících se na člunech dosáhnout pobřeží jižní Itálie a ozbrojených nepokojů, k nimž došlo po faktickém kolapsu státní moci v roce 1997. Silné jsou také představy o „albánské mafii“, přestože se většinou jedná o kriminální skupiny z Kosova a nikoli vlastní Albánie. K negativní percepci Albánie v českém prostředí dále přispělo zmizení tří studentů na severu země v létě 2001, jejichž osud přes rozsáhlé pátrací akce a snahy vlád obou států nebyl nikdy objasněn. Albánie je vnímána jako tajemná, divoká a velmi nebezpečná země, která snad zároveň skrývá exotické přírodní krásy. V rámci mentální mapy Balkánu je Albánie jeho nesporným symbolickým jádrem.³¹ Zatímco většinu turistů takové asociace od cesty do Albánie odradí, hrstku z nich, která se často považuje za dobrodruhy, naopak přitahují.

Albánie na přelomu 20. a 21. století je v českých internetových cestopisech prezentována jako země všudypřítomných odpadků a nepořádku, bunkrů z éry Envera Hoxhy, ojetých mercedesů, vyprahlých hor a scénického pobřeží na jihu země. Většina návštěvníků vstupuje na albánské území z jiných balkánských států, přesto bývají konfrontací s albánskou realitou zpočátku zaskočeni. Objevují se i asociace se zeměmi třetího světa: *Silně to tu připomíná záběry z cest po Kambodži, akorát místo kol jsou tu mercedesy. ...taxi mě vysazuje na náměstí (synonymum je slovo „skládka“). Panebože. Taxikáři otravují, všichni troubějí, smrad, bordel a úpadek. Brazílie byla proti tomuto ta nejcivilizovanější země. ...no, prostě kulturní šok.*³² Jiný autor dojmy z téhož města, severoalbánské Shkodry (Skadaru), srovnal naopak s českými romskými ghety: *Značení pro nás nepochopitelné, provoz chaotický, cyklisté jezdí v protisměru, lidé pobíhají sem tam. Dá se to srovnat s Chánovem, ale spíš horší. ...narazili jsme dokonce na romské sektory nepřilíhající se od našich českých.*³³ Většina autorů však brzy zjišťuje, že samotní Albánci, pohybující se v leckdy až apokalypticky líčených kulisách, tvořených troskami infrastruktury zhroutěného komunistického režimu a *agresivním kapitalismem v primitivní podobě*,³⁴ jsou vstřícní, přátelští

³¹ Jakousi „černou dírou“ Balkánu, oblastí, kterou nepopisuje žádný z internetových cestopisů a o jejíž návštěvě, zdá se, nikdo ani neuvažoval, je Kosovo, protektorát OSN s albánskou etnickou většinou.

³² *Albánie a Černá Hora*, www.miras.cz/cestovani/albanie04.php

³³ *Pár postřehů z Albánie*, <http://mujweb.cz/cestovani/novy723/index.htm>

³⁴ *Výprava do Albánie v srpnu 2001*, www.svobodat.com/albanie2001/

a nijak zvlášt „divocí“ lidé: *Odpadky jsou ... všude a asi se neodklízí. Uprostřed toho lidé chodí pěkně oblečení a vypadají v pohodě.*³⁵ Některé webové stránky kriticky hodnotí postavení žen v albánské společnosti, kde slouží jako pracovní síla a jsou muži považovány za otrokyně, jež stojí v žebříčku hodnot za *Mercedesem a satelitním přijímačem*. To ovšem platí spíše o tradičním venkovském prostředí, nikoli o větších městech, kde podle téhož cestopisu *vidíte pěkný kočky jako v Praze.*³⁶

Cestopisné deníky se shodují, že putování po Albánii není zdaleka tak dobrodružné, nebezpečné a vzrušující, jak jejich autoři původně očekávali. Někdy je skutečnost, že *tato země je mnohem lepší než její pověst*³⁷ přijímána pozitivně, v jiných případech však konfrontace barvitých představ s běžnou albánskou realitou vede spíše k rozčarování. Kromě nedostatku nebezpečí a exotiky se objevují i stížnosti na malý počet turisticky atraktivních míst a negativní společenské důsledky postkomunistické transformace: *Ve městech není co vidět, je to nuda, nuda, nuda a bordel, bordel, bordel. Jedte radši do Bulharska nebo do Rumunska. Albánie ztratila postkomunistickou patinu, lidi přičichli k penězům a jsou pro ně ochotni udělat cokoli, mělo tam smysl jet před 5 lety a bude mít smysl tam jet za 10 let, ale ne teď. Ta země je v totálním hodnotovém svrabu.*³⁸

Albánie, která měla být v rámci komplexu představ o jihovýchodu Evropy symbolickým srdcem Balkánu, nedostála v očích českých návštěvníků své tajuplné a romantické pověsti. Lze ovšem namítnout, že důvodem není jen rozpor mezi sny a skutečností, nýbrž i nedostatečné poznání Albánie samotné. Většina autorů navštívila několik albánských měst (především Shkoder, Durres, Tiranu, Gjirokaster, Sarandu či Pogradec), nikoli však odlehlejší vesnické či horské oblasti. V tom se ovšem typické trasy cest po Albánii liší od cestovních itinerářů po jiných balkánských zemích, kde jsou hlavním cílem českých turistů právě hory, případně mořské pobřeží, nikoli urbánní centra. Dostupné informace o albánských horách jsou minimální a některé horské oblasti, zejména na severu země, jsou pro zahraničního návštěvníka a leckdy i pro samotné Albánce stále ještě nebezpečné.³⁹ I proto nelze dojmy českých návštěvníků z cest po Albánii

³⁵ *Výprava do Albánie v srpnu 2001*, www.svobodat.com/albanie2001/

³⁶ *Albánie 2003*, <http://albanie.webpark.cz>

³⁷ *Výprava do Albánie v srpnu 2001*, www.svobodat.com/albanie2001/

³⁸ http://www.mujsweb.cz/www/Tomas_Kalina/Balkan/index.htm

³⁹ Jedinou českou webovou stránkou o této oblasti, jež prakticky není pod kontrolou centrální vlády a je ovládána různými ozbrojenými skupinami, je *Albánská mise*, <http://sweb.cz/dvalicek/albanie/>. Autor se účastnil neúspěšné pátrací mise po českých studentech, kteří zmizeli právě v severoalbánských horách.

plně srovnat s obdobnými prezentacemi Bulharska, Rumunska či Černé Hory. Očekávání, že v Albánii lze najít *jeden z posledních nezničených rájů*⁴⁰ či *skanzen v srdci Evropy*⁴¹, zůstala nenaplněna. Přesto však mnohé odlehlé oblasti Albánie ještě čekají na své objevení českými turisty a teoreticky mohou jednou dnes upadající romantické představy o exotické „zemi orlů“ zase oživit.

Balkán je prostě Balkán

Autoři českých internetových cestopisů o Balkáně objasňují motivaci svých cest různě. V případě mnoha z nich jsou hlavním lákadlem místní hory, svou roli hrají i nízké ceny a relativní dostupnost jihovýchodní Evropy, kam se lze na rozdíl od neevropských destinací dostat rychle a levně. Někteří autoři uvádějí, že cestu na Balkán podnikli proto, že na návštěvu západoevropských či mimoevropských zemí neměli dostatek času či finančních prostředků. Z tohoto pohledu se tedy Balkán jeví jako blízká, někdy až náhražková „mírná exotika“, jako oblast, jejíž návštěva je alternativou k exotice „opravdové“, s níž jsou spojovány například země Latinské Ameriky nebo jihovýchodní Asie. Jindy je ovšem Balkán sám o sobě plnohodnotným cílem, který poskytuje možnost zažít dobrodružství, zakusit nebezpečí a *sáhnout si alespoň jednou na dno svých sil*. Dalším motivem může být i zvědavost, *touha navštívit věčně neklidný Balkán, poznat krajinu a život lidí a zjistit, nakolik se útržkovité informace z novin nebo televize shodují se skutečností*.⁴²

Autoři našich cestopisů se často zmiňují o tom, že byli konfrontováni s negativními stereotypy Balkánu a jednotlivých zemí poloostrova, rozšířenými v českém prostředí. Někdy se jednalo o varování před nestabilní politickou situací (zejména v případě bývalé Jugoslávie), ve většině cestopisů však šlo o předsudky kulturně-civilizační. *Do Rumunska? Tam vás okradou, zabijí a znásilní!*, zněla údajně reakce rodičů poté, co jim autor jednoho z deníků oznámil cíl své prázdninové cesty.⁴³ Jiní cestovatelé byli zase svým okolím ocejchováni jako blázni a šílenci. Ve všech případech však nešlo jen o představy ostatních. Někteří poutníci na Balkán se také, zejména na počátku cesty, vyrovnávali s podobným komplexem představ ve vlastních hlavách. Již samotný odjezd do jihovýchodní Evropy je spojován s hypotetickou možností, že půjde o cestu bez

⁴⁰ *Albánie a Černá Hora*, www.miras.cz/cestovani/albanie.php

⁴¹ *Albánie 2003*, <http://albanie.webpark.cz>

⁴² *Montenegro 2000 aneb cesta tří šilenců do Černé Hory*, <http://mujweb.cz/www/montenegro/Uvod.htm>

⁴³ <http://sweb.cz/marekburian/index4.htm>

návratu zpět a s obavami, co pobyt na Balkáně přinese: *V 6:05 jsme zvedli kotvy a vyrazili směr Balkán, netuším zda se někdy vrátíme,*⁴⁴ *10:24 vlak cukl a ve mně taky, kdo ví, co mě tam na tom divokém Balkáně čeká.*⁴⁵ Předsudky vůči Balkánu, respektive jeho obyvatelům přenesla na mnohé autory analyzovaných deníků evidentně rodičovská generace. Výsledné pocity asi nejlépe charakterizuje následující úryvek: *Strach. Sice latentní, skrytý, ale připraven se kdykoli ozvat. ...vím, že to pochází z předsudků, které vůči východu mají tam u nás a hlavně naši rodiče. Tady se krade, přepadává. Být tu na vlastní pěst je prý nebezpečné. Při nočním putování po krajnici silnice až k úpatí Rily se nemůžu ubránit tomu, že při každém autě, které projede tmou, je mi trochu divně. Utkvělá představa, že zastaví. Těším se do hor, horám věřím, tam je člověk v bezpečí, příroda ho ochrání proti všemu kromě jeho samého.*⁴⁶ K demaskování a ironizaci alarmistických a xenofobních představ dochází pak často na konci deníků při celkovém bilančování cesty. Běžná jsou ubezpečení, že účastníky cesty nikdo neohrožoval, neokradl ani nezabil a naopak se setkali s pohostinností ze strany místních obyvatel. V řídkých případech se naopak samotní Češi přiznávají k činům, které jsou českým prostředím běžně připisovány Balkáncům (útěk z rumunské restaurace bez placení, okradení bulharského řidiče autobusu, táboření v městském parku apod.).

Geografické pojetí Balkánu v internetových cestopisech jsme již vymezili, Balkán je však především kulturně-civilizační představou. Jeho základní charakteristiky v analyzovaných pramenech jsou velmi dobře patrné z popisů překračování hranic, které jsou považovány za hranice Balkánu. Příkladem představ o překročení jakéhosi civilizačně-kulturního zlomu jsou například některé popisy přechodu maďarsko-rumunské a chorvatsko-bosenské státní hranice. Klíčovým prvním dojmem bývá neudržovanost budov a infrastruktury, zde v případě rumunského města Oradea: *Všechno je trochu oprejskanější a zastaralejší. Jsem ve střehu... Všecko má lehce východní šmrnc. Oprejskanost tomu dodává na živosti.*⁴⁷ Překročení těchto hranic na cestě zpět se naopak může jevit jako „návrat do civilizace“: *jak se náš mikrobús blížil k hranici s Maďarskem, zmocňovala se mě euforie z blížící se civilizace, náš spojenec z NATO už byl na dohled. Maďarští celníci nám dali pocit občanů vyššího řádu – všechny pasy ru-*

⁴⁴ *Bulharsko 2003*, <http://bulharsko2003.wz.cz/deniknew.htm>

⁴⁵ *Akce Securitate 2001 aneb cesta do země hraběte Dráky*, <http://www.sweb.cz/securitate/>

⁴⁶ *Bulharsko a Řecko. ...kterak jsme jeli na východ a dojeli na jih*, <http://www.sweb.cz/mladic/bulharsko/index.htm>

⁴⁷ *Rumunsko 2001 na kole*, <http://home.tiscali.cz/cz495513/rumuni.html>

*munských spolucestujících důkladně prohlíželi a ověřovali v počítači, na české se usmáli a popřáli ještě šťastnou cestu. NATO je NATO. První kilometry byly slastné, kolem civilizace a domov už na blízku.*⁴⁸ Jde tedy především o hranici, definovanou viditelnými příznaky ekonomické úrovně dané země. Vnímání takové hranice je ovšem silně subjektivní a nemusí se zdaleka shodovat s oficiálními hranicemi státních celků. Zatímco předchozí kronikář cesty na Balkán vnímá předěl mezi Maďarskem a Rumunskem jako hluboký, jiný tutéž hranici, navštívenou shodně během léta roku 2001, zdaleka nevidí jako předěl mezi dvěma rozdílnými světy a naznačuje, že jde spíš o bariéru imaginární: *Jsme v Rumunsku. Hned si namlouváme, jak je to poznat. Oprýskaná auta západních značek, lépe udržovaná auta značek východních atd. atd. Jako by východní Maďarsko vypadalo jinak.*⁴⁹ Pozvolný přechod zažívají i ti návštěvníci Srbska, kteří severosrbskou Vojvodinu považují za součást střední Evropy, centrální Srbsko jim ještě připomíná domov a „Balkán“ se tak vynořuje spíše pozvolna: *Podřimujeme projíždějíc krajinou podobnou naší – toť srbská Šumadija. Posléze se v dálce objevují hory a jak se blížíme k jihu, krajina je aridnější. Za Niši končí dálnice a jízda se zpomaluje. Objevují se první mešity a první policejní kontrola – Kosovo je za rohem.*⁵⁰ Státní hranice Chorvatska s Bosnou a Hercegovinou, konkrétně její chudší srbskou entitou naopak v analyzovaných cestopisech reprezentuje náhlý předěl mezi Evropou a Balkánem, respektive mezi ekonomicky prosperující zemí a zemí zaostalejší a zdevastovanou válkou. Tato hranice navíc vyvolává reminiscence se současnou hranicí mezi ČR a SRN (*Chorvaté připomínají Němce proudící za nákupy do Čech.*)⁵¹ nebo s její předchozí verzí hranice mezi ČSSR a bohatým západním Německem: *Hraniční přechod je cestou do jiného světa a trochu mi připomíná překročení hranic socialistického Československa do kapitalistického západního Německa. Srbská část na jednom břehu je zanedbaná, šedá, zarostlá kopřivami, nepořádek. Pohraničníci neupravení a s otráveným pohledem... Na chorvatské straně nás čeká posekaná tráva, všechno upravené a dvojice dívek. Dostáváme barevný katalog „Vítejte v Chorvatsku“.* Celník jen

⁴⁸ *Akce Securitate 2001 aneb cesta do země hraběte Drákyly*, <http://www.sweb.cz/securitate>. Postavení mimo NATO, které je zde jednou z hlavních charakteristik rumunské a obecněji balkánské jinakosti, je dnes již v případě Rumunska a Bulharska překonáno plným členstvím obou zemí. V této souvislosti je zajímavé, že žádný z internetových deníků nekomentuje skutečnost, že dvě balkánské země, Kosovo a Černá Hora, patří k eurozóně (přestože jejich brzké přijetí do EU nepřichází v úvahu).

⁴⁹ *Rumunsko. Jižní Bukovina ljetom 2001*, http://nichevo.luweb.cz/cesty/rumunsko/_rumunsko.htm
⁵⁰ <http://mujweb.cz/www/makedonie2003/cesta%20tam.html>

⁵¹ *Jugo-tour 2002 aneb „Cesta do Jugoslávie a – doufáme – zpět...“*, <http://mujweb.cz/www/jugotour2002/denik.htm>

krátce nahlíží do pasů a s úsměvem se omlouvá, že máme chvílku počkat, neboť silnici blokuje dopravní nehoda.⁵² Přesto, že Chorvatsko v představách dnešních českých turistů na Balkán nepatří a mnohdy dokonce symbolizuje známý, vyspělý a bezpečný svět pořádku a civilizace, v očích některých Čechů balkánské charakteristiky zcela neztratilo: *Za Záhřebem už dejchne Balkán plnými doušky, a tak rozbité silničky provázejí rozstřílené baráky z nedávné války.*⁵³ I tento citát napovídá, že představu Balkánu určují viditelné znaky ekonomické úrovně, zejména budovy, dopravní síť či oblečení obyvatel spolu s dalšími znaky, které jsou s Balkánem spojovány, v tomto konkrétním případě stopy ozbrojeného konfliktu.

Předchozí autor si též povšiml existence mentálních hranic mezi jednotlivými národy regionu. V jižní Dalmácii se při autostopu setkal s nenávisí vůči Černohorcům a slovy *Montenegro people is shit* byl Chorvaty od návštěvy Černé Hory zrazován. V černoohorské Podgorici byl zase varován před cestou do Albánie s tím, že je to „*very dangerous*“, že mě odbouchnou, okradou a *cosi o mafii*.⁵⁴ Vzájemné negativní předsudky mezi balkánskými národy, tentokrát při hovoru s Makedonci, poznal i další vypravěč: *...když jsme jim vyprávěli o naší cestě Albánie, div neomdlévali hrůzou, že by do takové země nikdy nejeli. Když jsem si nasadil albánskou čepičku, kterou jsem si koupil v Kruji jako suvenýr, tak mě málem zmlátili.*⁵⁵ Jen na okraj se v této souvislosti hodí podotknout, že pojem „balkanizace“, s nímž se často setkáváme v akademickém a mediálním diskursu, stejně jako politicky korektní nálepka „jihovýchodní Evropa“, se v analyzovaných cestopisech nevyskytují ani jednou. Nedávná historická zkušenost České republiky a balkánských států, které po pádu komunistických režimů také procházejí ekonomickou a společenskou transformací, je v mnoha ohledech podobná. Určitá srovnání se projevují hlavně v popisech Rumunska a Bulharska. Dnešní podoba těchto zemí připomíná autorům některých cestopisů situaci ČR v dřívějších fázích politických změn v první polovině 90. let (*Po obou stranách silnice pozorujeme nové penziony a vzpomínáme na doby, kdy u nás bylo na každém rohu Cimmer Frei.*).⁵⁶ To českým návštěvníkům poskytuje možnost stylizace do západních návštěvníků méně rozvinutých „cenových rájů“, kde se i s malým množstvím financí mohou ubytovat v nových hotelích s bazény a prakticky ne-

⁵² *Bosnou za 12 hodin*, www.bosna.aktualne.cz/

⁵³ *Albánie a Černá Hora*, www.miras.cz/cestovani/albanie01.php

⁵⁴ *Albánie a Černá Hora*, www.miras.cz/cestovani/albanie02.php a [/albanie03.php](http://www.miras.cz/cestovani/albanie03.php)

⁵⁵ *Albánie 2002*, <http://sebekd.webpark.cz/>

⁵⁶ *Pohoří Rila – Bulharsko 2000*, <http://jdina/rila>

omezeně konzumovat místní speciality a vína. Někteří z nich se tak například v Bulharsku cítí *asi jako Němci u nás, opravdu je to fantastický pocit*.⁵⁷ V denících z bývalé Jugoslávie se podobné zmínky neobjevují. Ekonomická situace se v oblasti postižené politickou nestabilitou, válkami a sankcemi v 90. letech naopak zhoršila. Ceny jsou přinejmenším srovnatelné s Českou republikou a leckdy i trochu vyšší, což již k výrokům o cenových rájích nesvádí. Dočasná role turisty z vyspělejší země nemusí vzbuzovat pouze kladné pocity – nový úhel pohledu může vést k poznání nevíтанých paralel mezi balkánskými státy a Českou republikou: *Rumunská civilizace českému turistovi názorně předvede, jak se cítí západní turista v Čechách. Nechotní prodavači, poloprázdné obchody bez základních životních potřeb s obskurní otvírací dobou, pomalé špinavé vlaky, ouřadové s pocitem pána tvorstva*.⁵⁸

Co tedy pro mladé, internetově gramotné Čechy, kteří se s batohy na zádech vydávají do jihovýchodní Evropy, znamená Balkán? V zeměpisném smyslu je to několik zemí, které jsme vyjmenovali již v úvodu. Jak jsme dále viděli, s Balkánem se též pojí příslib dobrodružství, „lehké romantiky“ a „mírné exotiky“. Balkán znamená něco nebezpečného, divokého, temperamentního a nevypočitatelného. Přídavné jméno „balkánský“ v internetových cestopisech často popisuje jevy a situace, spojené s nepořádkem, chaosem a nedostatkem pravidel. Nejde však přímo o brutalitu, agresivní chování a nenávist, které jsou za balkánské označovány v českém mediálním diskursu. Ten autoři našich cestopisů, zdá se, nespíš ignorují, nebo jej ve svých vlastních textech otevřeně označují za nedůvěryhodný. V tomto ohledu je jejich obraz Balkánu méně dramatický a negativní, než temné balkánské představy jejich rodičů a oficiálních sdělovacích prostředků.

Za balkánskou bývá v internetových cestopisech soustavně označována veřejná doprava, například autobusy, v nichž *poznáte, co je to cestovat Balkánem*⁵⁹ či vlaky, jejichž dobrodružná a tedy balkánská esence tkví v tom, že *vše je o něco starší, přeplněnější a špinavější než u nás, navíc se ve vlaku můžete seznámit s roztomilým prasátkem či husou nebo obdarovat obcházejícího žebráka. Z vlaku ovšem vystupují čistí nažehlení cestující, což nechápu*.⁶⁰ Upravený člověk, vylézající z přečpaného a špinavého vlaku ovšem také může být chápán jako „balkánský“ výjev. Absurdita, paradox, překvapení a nečekaný zvrat jsou

⁵⁷ *Bulharsko 2002*, http://www.volny.cz/bulharsko_2002/

⁵⁸ *Rumunsko 97 aneb Lehké romantično*, <http://www.dstranky.cz/osobni/rum/cesta.html>

⁵⁹ *Akce Securitate 2001 aneb cesta do země hraběte Drákuly*, <http://www.sweb.cz/securitate/>

⁶⁰ *Rumunsko 97 aneb Lehké romantično*, <http://www.dstranky.cz/osobni/rum/cesta.html>

totiž dalšími synonymy tohoto pojmu. Může přitom jít i o překvapení pozitivní, které by zdánlivě mohlo demonstrovat normalnost poměrů. Jedna z českých výprav například objeví v bulharské vysokohorské chatě telefonní automat na kartu. Standard? Nikoliv: *To je Balkán, to je každodenní absurdita.*⁶¹ Na Balkáně taková moderní vymoženost zkrátka nemá co dělat, aby mohl v jejich očích zůstat Balkánem. A pokud tam je, pak je to – zase jen Balkán. Balkán jako místo bez daných pravidel přináší možnost improvizovat a stanovit vlastní pravidla (*smlouvejte, jste na Balkáně*)⁶² nebo, třeba při střetu s místní byrokracií, obejít ta stávající. Pokud se to nezdaří a pravidla jsou pevná, dochází k rozčarování jako v případě cestovatelů, kteří se podloudně pokoušeli přespat na studentských kolejích v rumunském univerzitním městě Cluj: *Podmazat uklízečky se nedaří. To fakt nechápe. U nás by to šlo. Tohle má být ten Balkán?*⁶³ Balkán je pojem velice široký a přizpůsobivý. Velké množství různých aspektů reality může být zkrátka klasifikováno jako balkánské, pokud se vyskytují v místech, o nichž se věří, že leží na Balkáně.

Ukončeme tuto práci ještě jedním citátem soudobého českého autora, byt poprvé nepůjde o autora internetového cestopisu:

„A co to je, Balkán...?“

„Balkán je prostě Balkán. Ten se nedá přirovnat k ničemu, co Balkán není.“⁶⁴

⁶¹ *Pohoří Rila – Bulharsko 2000*, <http://jdina/rila>

⁶² *Akce Securitate 2001 aneb cesta do země hraběte Drákuly*, <http://www.sweb.cz/securitate/>

⁶³ *Rumunsko. Jižní Bukovina ljetom 2001*, http://nichevo.luweb.cz/cesty/rumunsko/_rumunsko.htm

⁶⁴ Emil Hakl: *Intimní schránka Sabriny Black*, Praha: Argo 2002, 66.